יִמְכְּרוּ לְתשמישי עֵצִים, וְיִלְקַח בָּהֶן – בדמיהם קַרְקַע, וְהוּא – הבעל אוֹכֵל את הפֵּירוֹת שיצמחו בה. ואם נכונים דברי אביי שעצי הגפנים דינם כפירות, מדוע ימכרו וילקח בדמיהם קרקע, הלא הבעל יכול להשתמש בעצים הללו בעצמו, שהרי תקנו לו חכמים שיאכל את פירות הנכסים שנפלו לאשתו.

מתרצת הגמרא: אין לגרוס בברייתא שנפלו לה גפנים וזיתים 'זקנים', שמשמע שהזקינו ונתייבשו בזמנם, אלא אֵימָא 'וְהִזְקִינוּ' – שקפצה עליהם זקנה ונתייבשו קודם זמנם, ובזה מודה אביי שאינם נחשבים פירות אלא קרן, ואינם של הבעל, ומה שאמר שדין העצים כפירות הוא רק כשנתייבשו בזמנם.

תירוץ נוסף: וְאֵיבָעֵית אֵימָא, שבמשנה זו של בעל בנכסי אשתו, אף אם העצים נחשבים כפירות אין הבעל נוטלם, שכן לַאו מִי אוֹקִימְנָא לְהָהִיא – האם לא העמדנו את המשנה שם בְּגִנּוֹן שֶׁעצים אלו נָפְלוּ לָהּ בירושה בְּשָׂדֶה אַחֶרֶת שאינה שייכת למורישׁ, ורק העצים היו שייכים לו, דְּקָא קָרְנָא – שהעצים נחשבים כ'קרן' אצל האשה, ואם ישתמש הבעל בעצים ויכלה אותם, לא תוכל ליטע עצים אחרים אלא תתכלה הקרן ותפסיד האשה, ולכן ימכרו העצים ויקנו בדמיהם קרקע והבעל יאכל פירות. אך אביי שאמר שהעצים שנתייבשו נחשבים לפירות, היינו כשהם של בעל הקרקע עצמו, שאף אם יכלו הפירות לא תכלה הקרן שהיא הקרקע העומדת לפניו וראויה להצמיח עצים ופירות חדשים:

הגמרא מביאה ספק בענין המשכון שהיה נהוג בסורא, שהמלוה אוכל פירות מקרקע הלוה זמן מסוים, ואחר כך חוזרת הקרקע ללוה ללא פרעון החוב: הַהוּא שְׁטָרָא, שנכתב על משכון זה שנהג בסורא, דַּהֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ 'שְׁנִין' סְתָמָא – שהיה כתוב בו בסתם שבתום השנים הללו תשוב השדה ללוה, ולא התפרש בו בתום כמה שנים, הַמַּלְוֶה אָמַר שניתנה לו השדה לְשָׁלֹשׁ שנים, והלוֶה אָמַר שניתנה לו רק לִשְׁתַּיִם, קָדִים מַלְוֶה וַאֲכִלִינְהוּ לְפֵירֵי – קדם המלוה ואכל את פירות השנה השלישית, והלוה תובעו שישלם לו עליהם, ויש להסתפק מִי מהם נֶאֱמָן. מביאה הגמרא מחלוקת בזה: רַב יְהוּדָה אָמַר, קַרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ קַיְימָא [–עומדת], והיינו ברשות הלוה, והפירות צמחו ברשותו, ועל המלוה להשיב את פירות השנה השלישית שאכל. וְרַב כַּהֲנָא אָמַר, כיון שהספק הוא על הפירות, הרי הפֵּירוֹת בְּחֶזְקַת אוֹכְלֵיהֶן קַיְימֵי [–עומדים], והמלוה שאכלם פטור מלשלם עד שיביא הלוה ראיה לדבריו.

פוסקת הגמרא: וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב כַּהֲנָא, דְּאָמַר פֵּירוֹת בְּחֶזְקַת אוֹכְלֵיהֶן (קַיְימֵי).

שואלת הגמרא: מדוע נפסקה כך ההלכה, וְהָא קַיְימָא לָן דְּהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר לעיל (קב:) שקַרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ עוֹמֶדֶת, ולכן בשיש ספק על הקרקע מעמידים אותה ברשות בעליה בזמן המסופק. משיבה הגמרא: הָתָם, בנידונו של רב נחמן, מַילְתָא דְּלֹא עֲבֵידָא לְאֵינְלוֹיֵי הֵיא – הספק הוא בדבר שאינו עתיד להתברר, ולכן מספק מעמידים את הקרקע בחזקת בעליה, אך הָכָא, מַילְתָא דַּעֲבִידָא לְאֵינְלוֹיֵי הֵיא – הדבר עתיד להתברר, שיעידו עדי השטר לכמה שנים קיבל את הקרקע כמשכון, ואם יוציאו בית דין עתה את שווי הפירות מן המלוה, יתכן שלבסוף יעידו עדים שאכן קיבל את הקרקע לשלש שנים ואכלם כדין, ויצטרכו בית דין לחזור ולהוציא את שווי הפירות מהלוה ולהחזירם למלוה, וַאֲטְרִיחֵי בֵּי דִּינָא תְּרֵי זִמְנֵי לֹא מַטְרְחִינַן – אין מטריחים את בית הדין פעמיים שלא לצורך, אלא ממתינים שיבואו עדים, ובינתיים משאירים את הפירות ביד המלוה.

הגמרא דנה במקרה אחר לגבי משכון זה שנהג בסורא: מעשה בלוה שמשכן קרקע למלוה למספר שנים, ואין שטר המשכון לפנינו עתה, הַמַּלְוֶה אוֹמֵר שקיבל את הקרקע לְחָמֵשׁ שנים, והלוֶה אוֹמֵר שמשכנה לו רק לְשָׁלֹשׁ. אָמַר לֵיהּ הלוה, אֲיֵיתִי לִי שְׁטָרָךְ – הבא לי את השטר שבידך ונראה מה כתוב בו, אָמַר לֵיהּ המלוה שְׁטָרָא אֲיַרְכָם – השטר אבד לִי. אָמַר רַב יְהוּדָה, הַמַּלְוֶה נֶאֱמָן שקיבל את הקרקע לחמש שנים, מִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר לְקוֹחָה הִיא בְּיָדִי – מתוך שאם היה רוצה לשקר היה אומר שקנה את הקרקע לגמרי, וכיון שכבר עברו שלש שנים לא נזהרתי בשטר המקח ואבד ממני, ומבואר בבבא בתרא (כט.) שאדם נאמן בטענה זו כיון שאין דרך לשמור שטר אחר שלש שנים, ומתוך כך נאמן גם לומר שהקרקע ממושכנת אצלו לחמש שנים.

דעה החולקת על רב יהודה: אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְרַב אַשִׁי, רַב וְכִיר וְרַב עֲוִירָא לֹא סָבְרָא לְהוּ הָא דְּרַב יְהוּדָה, וּמַאי טַעֲמָא, משום שרק בשטר מקח אין דרך האדם לשומרו אחרי שלש שנים, ויתכן שאיבדו, אבל הַאי שְׁטָרָא של משכנתא דסורא, כֵּיוָן דְּלִגּוֹבֵיינָא קָאֵי – כיון שעומד אצל המלוה לצורך גביית הפירות שבקרקע הלוה, מִיזְהַר וְהֵיכִר בֵּיהּ – הוא נזהר בו שלא יאבד, ומכך שהוא טוען שאיבדו מוכח שהוא רמאי, ואינו נאמן אפילו במיגו, ואנו אומרים שבאמת השטר נמצא אצלו וּמִיכַּשׁ הוּא דְּכַשֵּׁישׁ לְשְׁטָרֵיהּ – הוא מטמינו ואינו מראהו ללוה, סָבַר המלוה, 'אוֹכְלָה תַּרְתֵּין שְׁנִין יְתֵירְתָא' – אעלים את השטר ואוכל את הפירות שתי שנים יתירות על מה שכתוב בשטר, ולכך אין המלוה נאמן ומוציאים את הקרקע מידו.

הגמרא דנה בשיטת רב יהודה, שהמלוה נאמן שאבד לו שטר המשכון במיגו שהיה אומר שקנאה ואבד שטרו: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, אֶלָּא מֵעַתָּה – לדברי רב יהודה שאדם שקיבל קרקע במשכון יכול לטעון שקנאה, אם כן הַאי מַשְׁכַּנְתָּא דְּסוּרָא – במשכון זה הנהוג בסורא, שהמלוה אוכל את פירות קרקע המשכון במשך כמה שנים ותמורת זה נפטר הלוה מהחוב, דְּכָתְבֵי הָכִי – שתקנו חכמים שיכתבו כך בשטר המשכון, 'בְּמִישְׁלַם שְׁנַיָּא אִלֵּין תֵּיפּוֹק אַרְעָא דָּא בְּלָא כְּסָפָּא' – בתום שנים אלו תצא קרקע זו מהמלוה ותשוב ללוה, בלא שישיב הלוה את דמי ההלואה, הֵיכָא דְּכַשֵּׁישׁ לִשְׁטַר מַשְׁכַּנְתָּא – כשהטמין המלוה את השטר שהיה בידו וְאָמַר שהקרקע לְקוֹחָה הִיא בְּיָדִי, הָכִי נַמִּי דִּמְהֵימְנַן – האם גם באופן זה יהא נאמן לדברי רב יהודה. ואם תאמר שאכן הוא נאמן, קשה, וְכִי מָתְקְנֵי רַבָּנַן מִילְתָא – וכי אפשר שחכמים יתקנו דבר שהוא לטובתו של המלוה, שיוכל לאכול את פירות הקרקע של הלוה ללא חשש ריבית, דְּאָתֵי בָּהּ [לִידֵי] פְּסִידָא – שיכול הלוה לבוא לבסוף לידי הפסד על ידי שיכחיש המלוה שהקרקע שבידו משכון היא, ויאמר שלקוחה היא בידו.

רב אשי מבאר את החילוק בין הדברים: אָמַר לֵיהּ רב אשי, הָתָם – במשכנתא דסורא, תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן ללוה כדי שלא יוכל המלוה לטעון שקנה את הקרקע, דְּמָרֵי אַרְעָא יָהֵיב טַפְקָא – שבעל הקרקע, שהוא הלוה, הוא שיתן את המס על הקרקע, וְכֵרֵי כַּרְיָא – וכן יתקן את החריץ שיהיו מסמנים כגבול בין השדות, ובכך יראה שהוא בעל הקרקע ואינה לקוחה ביד המלוה.

שאל רבינא: וּבַאַרְעָא דְּלֵית לָהּ כַּרְיָא – שלא סימנו את גבולותיה בחריץ, וְלֹא יָהֵיב טַפְקָא – ואין משלמים עליה מכס, מַאי – מה יעשה הלוה כדי שלא יוכל המלוה לטעון שקנאה. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵחְווֵי – צריך הלוה למחות בתוך שלש השנים שהמלוה מחזיק בקרקע ולהודיע שהקרקע שלו ואינה של המלוה. המשיך רבינא ושאל: לֹא אִימְּחָא מַאי – אם לא מחה הלוה, מה תקנתו. השיב לו רב אשי: באופן כזה אכן אין הלוה יכול להוציא את הקרקע ממנו, וְאִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַפְשֵׁיהּ – הוא הפסיד לעצמו בכך שלא מחה קודם.

הגמרא דנה בויכוח אחר בין אריס לבעל הקרקע. מסתפקת הגמרא: אדם שקיבל עליו לעבוד באריסות בקרקע של אחר, הָאָרִיס אוֹמֵר, על מנת לִיטול מֶחֱצָה מן הרווחים יָרַדְתִּי לשדה, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר על מנת לִיטול שָׁלִישׁ הוֹרַדְתִּיו, מִי נֶאֱמָן. מביאה הגמרא את שיטות החכמים בנידון זה: רַב יְהוּדָה אָמַר, בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן שהורידו על מנת ליטול רק שליש. וְרַב נַחְמָן אָמַר, הַכֹּל – בכל מקרה יש לנהוג כְּמַנְהַג הַמְּדִינָה, ואם מנהגה הוא שנוטל מחצה מן הרווחים הדין עמו. מבארת הגמרא את טעמיהם: סָבוּר מִינַּהּ – סברו בני הישיבה מתוך דברי החכמים, דְּלֹא פָּלְגִי, ולדברי שניהם עושים כמנהג המדינה, וְהָא – ורב נחמן שאמר שנוטל לפי מנהג המדינה, אמר את דינו בְּאַתְרָא דְּשָׁקְיל אַרְיְסָא פַּלְגָּא – במקום

המשך בעמוד רמד

שנהגו שנוטל האריס מחצה, ולכן אין בעל הבית נאמן לטעון שהורידו על מנת ליטול שליש, **וְהָא** – ורב יהודה שאמר שבעל הבית נאמן שהורידו על מנת ליטול שליש, אמר זאת **בְּאַתְרָא דְּשָׁקִיל אָרִיסָא תְּלָתָא** – במקום שהמנהג הוא שנוטל האריס רק שליש.

אָמַר לְהוּ רַב מָרִי בַּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל, הָכִי אָמַר אַבָּיֵי, אֲפִילּוּ בְּאַתְרָא דְּשָׁקִיל אָרִיסָא פַּלְגָא, פְּלִיגִי רב יהודה ורב נחמן, שֶׁרַב יְהוּדָה אָמַר **בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן** שהורידו לשליש, שלא כמנהג המדינה, משום **דְּאִי בָּעֵי אָמַר** – שאם היה רוצה יכל להכחיש את אריסותו ולומר **'שַׁכִּירִי וְלֹקִיטִי הוּא'** – הוא עובד אצלי כשכיר לתקופה מסוימת המקבל מעות תמורת עבודתו ואין לו חלק בשדה כלל, ומתוך כך נאמן גם לומר שהוא אריס, אך ירד לשליש בלבד:

לוה שמת והוריש קרקעות לבניו, יכול המלוה לגבות את חובו מהקרקע, אמנם אם לאחר מיתת הלוה השביחו היורשים את הקרקע, אין המלוה יכול לגבות את החוב מאותו שבח שהשביחו היתומים.

מסתפקת הגמרא: לוה שמת ולא השאיר אחריו ממון לתשלום חובו, ורוצה המלוה לגבות חובו מן הקרקע שהוריש האב לבניו, ומהשבח שבה, **יְתוֹמִים אוֹמְרִים, אֲנוּ הִשְׁבַּחְנוּ** שבח זה, ואינך יכול לגבותו, **וּבַעַל חוֹב אוֹמֵר, אֲבִיכֶם הִשְׁבִּיחַ** שבח זה, וממילא יכול אני ליטלו, **עַל מִי** מהם **לְהָבִיא רְאָיָה** לטענתו, האם על היתומים או על הבעל חוב.

סָבַר רַבִּי חֲנִינָא לְמֵימַר – בתחילה חשב רבי חנינא לומר, דַּאֲרָעָא בְּחֶזְקַת יַתְמֵי קַיְימָא – שהקרקע עומדת עתה בחזקת היתומים שירשוה מאביהם, וְלכן עַל הַפַּעַל חוֹב לְהָבִיא רְאָיָה שאביהם השביחה, כדי להוציא מידם את השבח.

אָמַר לֵהּ הַהוּא סָבָא – אותו זקן, אין ההלכה כך, אלא הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה שהם השביחו את הקרקע, ובלבא זה יגבה הבעל חוב את השבח. מַאי טַעֲמָא, דַּאֲרָעָא, כֵּיוָן דְּלְגוּבְיָנָא קַיְימָא – כיון שהקרקע והשבח בודאי עומדים להגבות על ידי הבעל חוב, אלא שאם הם השביחוה עליו לשלם להם ממון תמורת השבח, לכן כבר מעתה כְּמַאן דְּגַבְיָא דָּמְיָא – הרי היא כגבויה בידו, והיתומים הם שרוצים להוציא ממנו את שבחה, וְלכן עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה שהם השביחו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה (ב"ק מו.).

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי יוחנן: אָמַר אַבַּיֵי, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא – אף אנו שנינו דין כעין זה במשנה (ב"ב נד:), מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה, ובכל אופן קוצצים את האילן, אלא שאם העיר קדמה לנטיעת האילן אין משלמים לבעל האילן כלום, ואם האילן קדם צריכים בני העיר לשלם לו, אם סָפֵק זֶה קָדַם וְסָפֵק זֶה קָדַם, קוֹצֵץ, שהרי אף אם האילן קדם רשאי לקוצצו, וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים מספק, שיתכן שהעיר קדמה ופטור. אַלְמָא – מוכח מדין זה, שֵׁבְיָן דְּאילן זה לְמֵיקַץ קַיְימָא – עומד להיקצץ בין כך ובין כך, והספק הוא רק לגבי התשלום, אָמְרִינַן לֵיהּ לבעל האילן, אַייְתֵי רְאָיָה וְשָׁקוֹל – הבא ראיה שאילנך קדם לעיר וטול את דמיו. וְהָכָא נַמִּי לגבי שבח, הַאי שְׁטָרָא, כֵּיוָן דְּלְגוּבְיָנָא קַיְימָא – כיון שבין כך ובין כך עומד הבעל חוב לגבות את הקרקע מכח השטר, והספק הוא רק על תשלום השבח, כְּמַאן דְּגַבְיָא דָּמְיָא – הרי זה כאילו כבר גבאה, והיתומים הם שרוצים להוציא ממנו את השבח, וְעַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה שהשביחו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

הגמרא מבררת את הדין באופן שהוכיחו היתומים שהם השביחו את הקרקע: אֵייתוּ יַתְמֵי רְאָיָה דְּאִינְהוּ אַשְׁבְּחוּ – אם הביאו היתומים ראיה שהם השביחו, סָבַר רַבִּי חֲנִינָא לְמֵימַר – בתחילה חשב רבי חנינא לומר, כֵּי מְסַלְּקִינָן לְהוּ, בְּאַרְעָא מְסַלְּקִינָן לְהוּ – כשמסלקם הבעל חוב מהקרקע אינו יכול לשלם להם את השבח במעות, אלא חייב לשלם להם בקרקע, כלומר, להשאיר להם חלק מהקרקע בשווי השבח, כיון שהקרקע עדיין ברשותם שירשוה מאביהם ועדיין אינה בחזקת הבעל חוב.

דוחה הגמרא: וְלֹא הִיא – אין ההלכה כן, אלא בְּדֵמֵי מְסַלְּקִינָן לְהוּ – אפשר לפרוע להם את שווי השבח במעות, ולומדים זאת מִדִּינו דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, שָׁלְשָׁה שָׂמִין לָהֶם אֶת הַשֶּׁבַח שהשביחו בקרקע, וּמַעֲלִין אוֹתָן – וכשמוציאים אותם מהקרקע משלמים את שווי שבחם בְּדָמִים, ולא בקרקע עצמה. וְאֵלּוּ הֵן, א. שבח שמשלם בְּכוֹר לְפָשׁוּט [–שאינו בכור], כשהשביחו שניהם יחד קרקע שהוריש להם אביהם קודם שחלקוה, שהדין הוא שבכור נוטל פי שנים רק בקרקע עצמה ולא בשבח שהשביחה הקרקע לאחר מיתת האב, והשבח שהשביחה הקרקע בחלק הנוסף שקיבל משלם בכורתו שייך לכל האחים בשוה, ועל הבכור לשלם לפשוט את מחצית השבח שהשביח חלק בכורתו, הדין הוא שמשלם הבכור חלק זה במעות, ואינו צריך לשלם דווקא בקרקע.

ב. וּבַעַל חוֹב וְכְתוּבַּת אִשָּׁה שגובים חובם מקרקע המת שהשביחו היתומים לאחר מיתת האב, כשמשלמים לַיְתוֹמִים את דמי השבח נותנים להם מעות, ואינם צריכים לשלם להם דווקא בקרקע, וזהו שלא כדברי רבי חנינא.

ג. וּבַעַל חוֹב שגובה חובו מקרקעות הלוה שמכר לאחר ההלואה, כשמשלם לְלַקּוֹחוֹת על השבח שהשביחו את הקרקע, משלם במעות, ואינו צריך לשלם דווקא בקרקע.

והטעם בשלשה אופנים אלו, כיון ששיעבודו של המשלם על הקרקע [מחמת ההלואה או שהוא בכור] קדמה לקנייתם, והרי זה כאילו היתה הקרקע שלו מתחילה, ואין לכופו לתת אותה תמורת השבח שמשלם עליה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי שמואל: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, לְמֵימְרָא – לכאורה יש לומר מתוך דברי רב נחמן, דְּסָבַר שְׁמוּאֵל שַׁבַּעַל חוֹב חייב לשלם לַלְּקוֹחוֹת על השבח שהשביחו לאחר שקנו את הקרקע שגובה בחובו, וְקשה, מִי אִית לֵיהּ שְׁבָחָא לַלּוֹקֵחַ – וכי לדעת שמואל משלם הבעל חוב ללוקח על השבח, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, בַּעַל חוֹב שגובה את חובו מקרקע שביד הלקוחות גּוֹבֶה גם אֶת הַשֶּׁבַח שהשביחה הקרקע לאחר שמכרה הלוה ללוקח, ואינו צריך לשלם ללוקח כלום על השבח.

ממשיכה הגמרא: וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לתרץ דְּלֹא קַשְׁיָא הסתירה בדברי שמואל, כיון שְׁבָאן – מה שאמר שמואל שהבעל חוב משלם ללקוחות על השבח, היינו בְּשֶׁשְּׁבָח הַמְּגִיעַ לַכְּתֻבִּים – כשהפירות גדלו כל כך ועומדים להיקטף ולהינשא על הכתפיים, וצריכים לינוק רק עוד מעט מהקרקע, שבאופן זה אינם נחשבים כחלק מהקרקע ואין הבעל חוב רשאי לגבותם בחובו, ואילו כָּאן – מה שאמר שמואל שהבעל חוב גובה גם את השבח, היינו בְּשֶׁשְּׁבָח שֶׁאֵין מַגִּיעַ לַכְּתֻבִּים, והוא צריך לינוק עוד הרבה מן הקרקע, שבאופן זה הרי הוא כחלק מן הקרקע, ובעל חוב גובה אף אותו. הרי יקשה על כך, וְהָא יש מַעֲשִׂים באלו בְּכָל יוֹם, וְקָא מַגְבֵי – שמגבה שְׁמוּאֵל לבעלי חובות מקרקעות שביד הלקוחות אֲפִילּוּ בְּשֶׁשְּׁבָח הַמַּגִּיעַ לַכְּתֻבִּים, כיון שאפילו מחמת צורך ביניקה מועטת נחשבים הפירות כחלק מהקרקע.

מתרצת הגמרא את הסתירה בדברי שמואל: לעולם בעל חוב יכול לגבות בחובו אף את השבח, וּלֹא קַשְׁיָא, הָא – מה שאמר שמואל שהבעל חוב גובה את השבח, היינו באופן דְּמַפְסִיק בֵּיהּ בְּשִׁיעּוּר אַרְעָא וְשִׁבְחָא – שהמלוה נושה בלוה מעות כשיעור שווי הקרקע והשבח יחד, וְהָא – מה שאמר שמואל שהבעל חוב צריך לשלם ללקוחות את שווי השבח, היינו באופן דְּלֹא מַפְסִיק בֵּיהּ שִׁיעּוּר אַרְעָא וְשִׁבְחָא – שאין המלוה נושה בלוה אלא כשווי הקרקע בלבד, שאז פשוט שאינו גובה יותר מחובו, וכיון שנטל את השבח יחד עם הקרקע עליו לשלם ללוקח את דמי השבח.

הגמרא מבררת מדוע סובר שמואל שהבעל חוב משלם את השבח במעות ולא בקרקע. מקשה הגמרא: וְכִי לֹא מַפְסִיק שִׁיעּוּר אַרְעָא וְשִׁבְחָא – וכשאין הבעל חוב נושה בלוה כשיעור שווי הקרקע והשבח יחד, שסובר שמואל דְּיָהֵיב לֵיהּ זוּזֵי לְלּוֹקֵחַ וּמְסַלֵּק לֵיהּ – שיכול לפרוע ללוקח את שווי השבח בדמים, ואינו חייב להשאיר לו חלק מהקרקע עצמה בשיעור השבח, הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר (כתובות צא:) דְּאִי אִית [לֵיהּ] זוּזֵי לַלּוֹקֵחַ – שאף אם יש ללוקח מעות ורוצה לשלמם למלוה במקום שיגבה ממנו את הקרקע, מכל מקום לֹא מָצֵי מְסַלֵּק לֵיהּ לְבַעַל חוֹב מהקרקע תמורת מעות אלו, משום שהבעל חוב קדם ללוקח בהלוואתו, והלוקח נחשב כמי שירד לשדה ללא רשות, שַׁפִּיר – מובן הדבר, שיכול הבעל חוב לגבות את הקרקע כולה בחובו, ומשלם לו תמורת השבח במעות. מסיימת הגמרא את קושיתה: אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר (שם) דְּאִי אִית לֵיהּ זוּזֵי לַלּוֹקֵחַ, מָצֵי מְסַלֵּק לֵיהּ לְבַעַל חוֹב מהקרקע על ידי פרעון החוב במעות, אם כן הקרקע אינה משועבדת לגמרי לבעל חוב לפרעון חובו, וכשם שיכול לסלקו במעות כך יכול לסלקו ב'שבח' השייך לו, וְאם כן נִיתְּנָא לֵיהּ – יאמר הלוקח לבעל חוב, אֵי הָווּ לִי זוּזֵי, הֲוָה מְסַלֵּיקְנָא לָךְ מִכּוּלָּא אַרְעָא – הרי אם היו לי מעות לשלם לך עבור כל החוב, הייתי מסלק אותך לגמרי מכל הקרקע תמורתם, ואם כן הַשְׁתָּא דְּלֵית לִי זוּזֵי – גם עתה שאין לי מעות, אשלם לך בשבח תמורת חלק מהחוב, וְהַב לִי גְּרִיוָא דְּאַרְעָא בְּאַרְעָא, שִׁיעּוּר שִׁבְחֵאי – תניח בידי מידת קרקע בקרקע זו שאתה גובה ממני, כשווי השבח שהשבחתי בה, ואתה תגבה את שאר הקרקע, היתירה על שווי השבח, שקרקע זו יחד עם השבח שעליה שוה כנגד כל החוב.

מתרצת הגמרא: הָכָא – בדברי שמואל בְּמֵאי עָסְקִינַן, בְּגוֹן דְּשַׁוְּיֵהּ נַיְחֲלֵיהּ אַפּוֹתִיקֵי – שהלוה עשה את הקרקע 'אפותיקי' לבעל חוב, והיינו דְּאָמַר לֵיהּ הלוה למלוה בשעת ההלואה 'לֹא יָהֵא לְךָ פַּרְעוֹן לחוב זה אֶלָּא מִקרקע זו', ולכן הקרקע משועבדת לגמרי לבעל

המשך בעמוד רמז

חוב, ואז לדברי הכל אין הלוקח שקנאה לאחר ההלואה יכול לסלק את הבעל חוב מן הקרקע במעות, ולכן גם הבעל חוב יכול לשלם לו על השבח במעות, ואינו חייב לתת לו קרקע:

משנה

החלק הראשון במשנה דן במי שקיבל שדה מחבירו בארץ ישראל במחיר מסוים, ולא סיכמו ביניהם מתחילה אם התשלום כולל את שנת השמיטה, שלא עובדים בה.

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ, ואמרו שיקבלנה לְ'שֶׁבּוּעַ אֶחָד' – שבע שנים רצופות, **בְּשֶׁבַע מֵאוֹת** זוּז שישלם לו המקבל, ובשהגיעה שנת השמיטה טוען המקבל שלא התכוין לכלול שנה זו שאינו יכול לעבוד בה במנין השנים שהוא משלם עליהן, ורצונו שתישאר השדה ברשותו שנה נוספת אחרי שבע השנים, אין מקבלים את דבריו, והדין הוא שאף השנה **הַשְּׁבִיעִית** היא חלק **מִן הַמִּנְיָן** של שבע השנים, כיון שמשמעות לשון 'שבוע אחד' היא שבע שנים בסדרן, ומסתבר שידע שבתוך 'שבוע' זה כלולה שנת שמיטה שאסור לעבוד בה, ועל דעת כן קיבלה.

אך אם **שֶׁקִּבְּלָהּ חֲמִשָּׁה** אמרו שהשדה תהיה אצלו למשך **'שֶׁבַע שָׁנִים' בְּשֶׁבַע מֵאוֹת** זוּז, הדין הוא **שֶׁאֵין הַשְּׁבִיעִית מִן הַמִּנְיָן**, והמקבל מחזיקה שנה נוספת, כיון שהאומר שרצונו להחזיק בשדה מנין שנים מסוים מסתבר שכוונתו למנין שנים שיוכל לעבוד בה, ואינו מתכוין לכלול את שנת השמיטה.

החלק הבא של משנתינו, וכן המשנה להלן (קיא.) עוסקים בענין זמן תשלום שכר שכיר.

אדם השוכר פועל למלאכה, חייב לשלם לו בזמנו ואסור לו לאחר את התשלום, שנאמר (ויקרא יט יג) 'לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל, לֹא תָלִין פְּעֻלַת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר', ויבואר בסוגיא שפסוק זה עוסק בשכיר יום. ונאמר עוד (דברים כד יד–טו) 'לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ, בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא', ופסוקים אלו עוסקים בשכיר לילה. משנתינו מבררת מהו זמן התשלום הראוי לכל פועל כפי עניינו, שחייב בעל הבית לשלם לו בתוך אותו זמן.

שָׂכִיר יוֹם – הנשכר לעבוד כל היום, עד סופו, **גּוֹבֶה** את שכר פעולתו **כָּל הַלַּיְלָה**, עד עלות השחר, ואם יתאחר בעל הבית מלשלם לו בתוך הזמן הזה, יעבור על איסור. כמו כן נחשב הלילה כ'זמנו' של שכיר יום לענין שהוא יכול להישבע בתוך הזמן הזה שבעל הבית עדיין לא שילם לו ויהא נאמן בשבועתו.

שָׂכִיר לַיְלָה, המסיים את מלאכתו בסוף הלילה, **גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם**, עד שקיעת החמה, ולאחר זמן זה עובר בעל הבית באיסור, ובתוך זמן זה נאמן השכיר בשבועה שלא נפרע. **שָׂכִיר שָׁעוֹת**, העובד רק כמה שעות ושכירותו מסתיימת לפני סוף היום או הלילה, גובה את שכרו באותה עונה שעסק במלאכה, אם עבד בלילה **גּוֹבֶה** את שכרו במשך **כָּל הַלַּיְלָה**, מעת שהסתיימה שכירותו ועד הבוקר, **וְאִם** נשכר לעבודה ביום, גובה את שכרו מעת שנגמרה שכירותו במשך **כָּל הַיּוֹם**.

המשנה מבארת את דינו של הנשכר ליותר מיום אחד או לילה אחד: **שָׂכִיר שַׁבָּת** – שבוע ימים, **שָׂכִיר חֹדֶשׁ, שָׂכִיר שָׁנָה, שָׂכִיר שָׁבוּעַ** – שבע שנים, דינו נקבע לפי זמן סיום שכירותו, אם **יָצָא בַּיּוֹם**, קודם שקיעת החמה, הדין הוא **שֶׁגּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם** עד שקיעת החמה, ככל שכיר המסיים את מלאכתו ביום שזמנו כל היום, ואם **יָצָא בַּלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם** שאחריו:

גמרא

שנינו במשנה, שכיר יום גובה כל הלילה, שכיר לילה גובה כל היום. הגמרא מבארת מהיכן נלמדים דינים אלו: **תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְשָׂכִיר יוֹם שֶׁגּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה**, ואין בעל הבית רשאי לעכב את שכרו אחרי הלילה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא יט יג) **'לֹא תָלִין** [–לא תתעכב במשך הלילה] **פְּעֻלַת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר'**, אלא עליך לשלם לו עד זמן זה, ופסוק זה נאמר בשכיר יום, שזמנו כל הלילה. **וּמִנַּיִן לְשָׂכִיר לַיְלָה שֶׁגּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כד טו) **'בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ'**, ופסוק זה נאמר לגבי שכיר לילה.

שואלת הגמרא: מנין לברייתא לדרוש כך את הפסוקים, **וְאֵימָא אִיפְּכָא** – שמא נדרשם בהיפך, וממילא ישתנה גם הדין, ש'ביומו תתן שכרו' נאמר בשכיר יום המסיים את מלאכתו בסוף היום, וחייב בעל הבית לשלם לו בזמן שהוא עושה את המלאכה, והיינו ביום. ו'לא תלין' נאמר בשכיר לילה המסיים בסוף הלילה, שבעל הבית משלם לו בלילה, ואינו רשאי להמתין ליום.

משיבה הגמרא: לא יתכן לפרש כך את הפסוקים, כיון ש**'שְׂכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בַּסּוֹף'**, ובתוך זמן מלאכתם ודאי שאינו חייב עדיין לשלם, ולכן דרשה הברייתא את הפסוקים באופן זה, שחיוב התשלומים של שכיר יום הוא בלילה, ושל שכיר לילה הוא ביום שאחריו.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בדרשת הפסוק: **תָּנוּ רַבָּנָן, מְמַשְּׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תָלִין פְּעֻלַת שָׂכִיר אִתְּךָ'**, האם **אֵינִי יוֹדֵעַ** ומבין שֶׁזמן האיסור הוא להשהות **עַד בֹּקֶר**, והרי משמעות הלשון 'לינה' היא המתנה עד הבוקר, ואם כן **מָה תַּלְמוּד לוֹמַר 'עַד בֹּקֶר'**, אלא פסוק זה **מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר** באיסור זה **אֶלָּא עַד בֹּקֶר רִאשׁוֹן בִּלְבָד** שהשהה את שכר פועל היום, שזמנו היה כל הלילה אבל לאחר מכן אף אם השהה אותו זמן רב אינו עובר שוב באיסור זה.

שואלת הגמרא: **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – מזמן שעבר הבוקר הראשון והלאה **מַאי** – האם אין בעל הבית עובר על איסור כלל. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב, עוֹבֵר מִשּׁוּם 'עַל תַּשְׁהֶא'** שתיקנו חכמים על המונע עצמו מלשלם שכר פועליו.

הגמרא מבארת את המקור לאיסור 'בל תשהא': **אָמַר רַב יוֹסֵף, מַאי קְרָאָה** – מהו הפסוק שרמוז בו איסור זה, שעליו הסמיכו חכמים את דבריהם לתקן איסור 'בל תשהא', שנאמר (משלי ג כח) **'אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן וְיֵשׁ אִתָּךְ'**, כלומר, אל תדחה בדברים את האדם שאתה חייב לו ממון, בזמן שיש לך ממון לשלם לו.

הגמרא מביאה אופן שאין עוברים בו על 'בל תלין': **תָּנוּ רַבָּנָן, הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ 'צֵא וּשְׂכוֹר לִי פּוֹעֲלִים'**, ועשה כדבריו, וכשהגיע זמן התשלום לא קיבלו הפועלים את שכרם, הדין הוא **שֶׁשְּׁנֵיהֶן** – בעל הבית ושליחו ששכר עבורו את הפועלים **אֵין עוֹבְרִין מִשּׁוּם 'עַל תָּלִין'**, **וְזֶה** – בעל הבית פטור **לְפִי שֶׁלֹּא שָׂכָרָן** בעצמו, ואינם נחשבים כ'שכירים' שלו, ואילו לשון התורה באיסור זה הוא להלין 'פעולת שכיר'.